Sosiaali- ja terveysvaliokunta
Eduskunta

Viite: VNS 2/2025 vp Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2026–2029

MIELI ry:n kirjallinen asiantuntijalausunto: Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta 2026–2029, järjestöjen rahoitus

Sosiaali- ja terveysalan järjestöillä on merkittävä rooli väestön hyvinvoinnin vahvistamisessa ja ongelmien ehkäisemisessä mutta myös yhteiskunnan vakauden ja kokonaisturvallisuuden rakentamisessa. Sosiaali- ja terveysmenojen vähentäminen edellyttää painopisteen siirtämistä julkisista terveys- ja sosiaalipalveluista ongelmien ehkäisyyn ja matalan kynnyksen tukeen. Mittavat leikkaukset sosiaali- ja terveysjärjestöjen valtionavustuksiin eivät tosiasiassa tuota säästöjä vaan uhkaavat päinvastoin lisätä yhteiskunnan kustannuksia.

Mieli ry pitää tärkeänä, että

- sosiaali- ja terveysjärjestöille kohdistettujen valtionavustusleikkausten taso arvioidaan uudelleen ja samalla otetaan lisäaika leikkausten hyvinvointi- ja kustannusvaikutusten arvioimiseen,
- ratkaisut järjestöjen tulevaisuuteen vaikuttaviin kysymyksiin löydetään yhdessä järjestöjen kanssa,
- leikkausten toimeenpanossa varmistetaan hallittu sopeutuminen laskeviin avustustasoihin ja huolehditaan siitä, että leikkaukset aiheuttavan mahdollisimman vähän vaurioita sosiaali- ja terveysalan kansalaisjärjestöjen tulokselliseen työhön ja kansalaisyhteiskunnan elinvoimaisuuteen,
- valtionavustustoimintaan liittyvää hallinnollista taakkaa kevennetään ja sen osana valtionavustusten yleisavustuspainotusta vahvistetaan, ja näin osaltaan mahdollistetaan avustusvarojen mahdollisimman vaikuttava suuntaaminen,
- STEA:n asemaan liittyvä selvitys tehdään vuorovaikutuksessa sosiaali- ja terveysalan järjestöjen kanssa,
- lahjoitusten verovähennysoikeutta mahdollisesti laajennettaessa verovähennysoikeus ulotetaan myös sosiaali- ja terveysalan järjestöille tehtäviin lahjoituksiin.

Järjestöjen rooli sosiaali- ja terveyskentässä

Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen piirissä tapahtuu vuosittain noin kymmenen miljoonaa kohtaamista ja niissä toimii noin 500 000 vapaaehtoista. Näillä järjestöillä on merkittävä rooli terveyden ja hyvinvoinnin vahvistamisen ja ongelmien ehkäisyn, mutta myös yhteiskuntarauhan, luottamuksen, sosiaalisen pääoman ja yhteisen vastuunoton rakentamisessa. Järjestöjen rooli tunnistetaan myös esimerkiksi yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa.

Suomalainen kansalaisjärjestöjen valtionavustusjärjestelmä on ollut merkittävä sosiaalinen innovaatio, jolla on mahdollistettu kansalaisyhteiskunnan elinvoimaisuutta ja monimuotoisuutta. Valtionavustusjärjestelmä on murroksessa, jonka taustalla ovat valtionavustusten siirtäminen vuoden 2024 alusta rahapelituotoista valtion budjettiin, valtionavustuksiin kohdistettavat leikkaukset osana valtiontalouden säästöjä sekä pyrkimykset yhdenmukaistaa eri hallinnonalojen valtionavustamisen käytäntöjä. Muutoksilla on potentiaalisesti merkittäviä vaikutuksia suomalaisen kansalaisyhteiskunnan elinvoimaisuuteen.

Kun päätökset budjettirahoitukseen siirtymisestä tehtiin parlamentaarisesti 2022, sovittiin samalla vuoden 2026 loppuun ulottuvasta siirtymäkaudesta, jolla haluttiin varmistaa vakaa siirtymä uuteen

MIELI Suomen Mielenterveys ry Maistraatinportti 4 A, 7. krs 00240 Helsinki Vaihde: (09) 615 516 E-mail: etunimi.sukunimi@mieli.fi Kotisivu: www.mieli.fi Y-tunnus: 0202225-4 Kotipaikka: Helsinki

järjestelmään. Valtiontalouden säästötoimien vuoksi järjestöjen valtionavustukset ovat kuitenkin merkittävästi leikkautuneet ja edelleen leikkautumassa jo sovitun siirtymäkauden aikana.

Hallituksen kehysriihen 2024 linjausten mukaisesti sosiaali- ja terveysjärjestöjen valtionavustuksia on ollut tarkoitus leikata kolmanneksella vuosien 2025–2027 aikana siten, että täysimääräisenä vuonna 2027 valtionavustusten taso olisi 130 miljoonaa eli 34 prosenttia alempi vuoden 2024 tasoon nähden. Valtiontalouden suunnitelmassaan 2026–2029 hallitus ehdottaa aiemmin linjattuun tasoon kymmenen miljoonan euron lisäleikkausta.

Yhteen laskien leikkaukset merkitsevät yli 300 miljoonan rahoitusleikkausta sosiaali- ja terveysjärjestöjen terveyttä ja hyvinvointia vahvistavasta työstä vuosien 2025–2027 aikana.

Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen ja ongelmien ehkäisy on keskeinen keino sosiaali- ja terveysmenojen vähentämiseen ja sitä kautta talouden tasapainottamiseen tilanteessa, jossa sote-menojen osuus valtion talousarvion kokonaisuudesta on noin kolmannes. Leikkaukset sosiaali- ja terveysjärjestöjen työhön osuvat juuri siihen hyvinvoinnin edistämiseen, ennaltaehkäisyyn ja matalan kynnyksen tukeen, johon painopistettä kustannussäästöjen löytämiseksi tulisi päinvastoin lisätä. MIELI ry näkeekin, että osana kasvupakettia olisi ollut perusteltua keventää sosiaali- ja terveysjärjestöjen valtionavustuksiin aiottuja leikkauksia, ja arvioida samalla huolella niiden hyvinvointi- ja kustannusvaikutukset.

Mielenterveys esimerkkinä

OECD:n laskelmien mukaan esimerkiksi mielenterveyden ongelmien kustannukset Suomessa ovat vähintään 11 miljardia vuodessa sosiaali- ja terveyspalveluina, sosiaaliturvaetuuksina ja työmarkkinakustannuksina. Työkyvyttömyyseläkkeistä yli puolet on mielenterveystaustaisia, kela-sairaspäivistä kolmannes. Näiden kustannusten vähentäminen edellyttää vahvaa panostusta ongelmien ehkäisyyn ja oikea-aikaiseen hoitamiseen. Mielenterveysjärjestöjen ja mielenterveysomaisten järjestöjen STEA-valtionavustukset olivat vuonna 2024 noin 47 miljoonaa euroa. Yli kolmanneksen tasoleikkaus tästä kokonaisuudesta merkitsisi erittäin suurta lovea siihen työhön, jolla ongelmia ja niiden kustannuksia voitaisiin vähentää.

Esimerkiksi MIELI Suomen Mielenterveys ry omassa työssään tarjoaa matalan kynnyksen tukea puhelimessa, verkossa ja kasvokkain yli 150 000 kertaa vuodessa. MIELI ry:n ja sen jäsenyhdistysten ylläpitämän 22 kriisikeskuksen verkoston työ sijoittuu mielenterveyspalveluissa ns. nollatasolle, jonka tarjoama tuki ja apu ehkäisee ongelmien vaikeutumista ja samalla julkisten palveluiden kuormittumista. MIELI ry myös kouluttaa vuosittain tuhansia eri alojen ammattilaisia, harrastusohjaajia, vanhempia ja muita mielenterveyden vahvistamisesta kiinnostuneita, sekä tuottaa tietoa ja työkaluja omasta ja läheisten mielenterveydestä huolehtimiseen.

Nykyresursseilla esimerkiksi ympäri vuorokauden vuoden jokaisena päivänä auki oleva MIELI-Kriisipuhelin pystyy vastaamaan noin joka neljänteen puheluun. Vuoden 2025 avustusleikkausten myötä ukrainan- ja venäjänkieliset kriisipuhelinlinjat suljettiin, jotta suomenkielisen linjan ympärivuorokautisuus sekä ruotsin- ja englanninkielisten linjojen suppeammat aukiolot on kyetty varmistamaan.

STEA-avustusten mittavien leikkausten lisäksi sosiaali- ja terveysjärjestöjen taloudellisiin toimintaedellytyksiin vaikuttavat myös muiden ministeriöiden valtionavustusleikkaukset sekä kuntien ja hyvinvointialueiden taloudelliset paineet. Muiden muassa pelihaittatyön resursseja uhkaa olennaisesti leikkautua, kun julkisen talouden suunnitelma ei sisällä määrärahoja rahapelilakiesitykseen sisältyviin luvun 9 valtionavustuksiin. Samaan aikaan rahapelijärjestelmän uudistusten myötä pelihaittojen ehkäisyyn ja oikea-aikaiseen tukeen tulee kiinnittää entistä

enemmän huomiota ja myös resursseja. Pelihaittojen kasvu linkittyy vahvasti myös mielenterveyteen.

Yleisavustuspainotus ja lahjoitusten verovähennysoikeus tukemaan sopeutumista

Vuoden 2025 STEA-rahoituskokonaisuus on 79,5 miljoonaa euroa viime vuoden tasoa matalampi. Sopeutus on tehty pääosin jäädyttämällä hankkeiden ja muiden uusien avustusten myöntäminen, minkä lisäksi leikkauksia on kohdistettu ns. juustohöylällä isoimpiin avustuksiin siten, että suurin leikkausprosentti on kohdistettu yleisavustuksiin. Näin toteutettuna leikkaukset ovat ristiriidassa hallituksen 2024 kehysriihen ja myös 2024 valtioneuvoston periaatepäätöksenä annetun kansalaisjärjestöstrategian kanssa, joissa yleisavustusten painoa halutaan lisätä. Yleisavustusten painottaminen mahdollistaa avustusten joustavaa kohdentamista muuttuvassa toimintaympäristössä sekä keventää hallinnollista taakkaa, ja sitä kautta vapauttaa resursseja perustyöhön.

Hallinnollisen taakan keventämisen ohella järjestöjen varainhankinnan mahdollistaminen on keino tukea järjestöjen sopeutumista laskeviin valtionavustustasoihin. Yksityishenkilöiden ja yritysten lahjoitusten verovähennysoikeuden laajentaminen on tähän yksi instrumentti. Onkin erityisen tärkeää, että verovähennysoikeutta laajennettaessa se laajennetaan koskemaan myös sosiaali- ja terveysjärjestöille tehtäviä lahjoituksia.

STEA:n asema

Hallitus päätti julkisen talouden 2026–2029 suunnitelman yhteydessä myös selvittää sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA:n aseman sosiaali- ja terveysministeriössä. STEA:lla on lakiin perustuva asema itsenäisenä valtionapuviranomaisena. STEA:n roolia tarkasteltaessa on tärkeää, että arvio tehdään tiiviissä vuorovaikutuksessa sosiaali- ja terveysjärjestökentän kanssa, ja selvityksessä muiden muassa huomioidaan eri mallien vaikutukset siihen, kuinka avustustoiminnassa voidaan turvata kansalaisjärjestökentän riittävä riippumattomuus julkisesta ohjauksesta. Tämä osaltaan mahdollistaa järjestökentän innovatiivisuutta ja nopeaa reagointikykyä, mikä on koko yhteiskunnan kannalta tarkoituksenmukaista ja tärkeää.

MIELI Suomen Mielenterveys ry
Sari Aalto-Matturi, toiminnanjohtaja
sari.aalto-matturi@mieli.fi, +358 400 508 234